

САВРЕМЕНОСТ УЧЕЊА КАО ПОЈЕДНАЧНЕ ТЕМЕ КРОЗ ВРЕМЕ -БОГАТСТВО ГРАЂЕ ПРАВНЕ БИБЛИОТЕКЕ КОД НАС¹

Апстракт: Позитивистички приступ изучавању злочинца, као протагонисте кривичног правосуђа, утицао је на развој посебних научних дисциплина које се баве психолошким посматрањем његове личности. Отуда се може говорити о подели на: криминалну психологију или психолошке теорије о криминалитету, судску психологију или психологију злочина и суђења, затворску психологију и законску психологију. Судска психологија бави се проучавањем злочинца у оном његовом аспектима који обухвата питања његовог понашања у кривичнопроцесној улози која му је наметнута, дакле као окривљеног, при чему се посебна пажња обраћа и на држање других лица која учествују у кривичном поступку: оштећеног/жртве, сведока, тужиоца, браниоца, судије. Једна од најпотпунијих студија која се односи на ову област јесте књига Енрика Алтавиле Судска психологија, која се бавила питањима како теоријског, тако и практичног сазнања ове гране психологије.

Кључне речи: судска психологија, криминологија, позитивизам, Алтавила.

Уводна излагања

Многобројна питања, везана за основне поставке криминологије као самосталне науке, попут предмета, метода, идеолошких полазишта криминолога/криминолошкиња приликом тумачења добијених емпиријских резултата истраживања, или њиховог чувања и груписања на темељима универзитетске криминологије, односно садашњих принципа дигиталног хуманизма, на први поглед представљају стандардне теме, које спадају у полазне тачке криминолошке књижевности.

Од почетних размишљања о криминалитету и злочинцу, на начин који није био само кривичноправни, јавила се, пре свега, хетерогеност, неодређеност у схватањима о појму злочина и криминалитета уопште, као и његове генезе и узрока настанка и испољавања. Криминолошким питањима најпре су се почели бавити стручњаци других наука – психолози, биолози, лекари, антрополози, социолози, који су сазнања својих наука и научних дисциплина користили као извор за интерпретацију и тумачење различитих чињеница које су се издвајале посматрањем криминалног феномена, или самог злочинца.

---

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту „Усклађивање права Србије са правом Европске уније“ који финансира Правни факултет Универзитета у Нишу.

Бављење криминологијом, као и било којом другом друштвеном науком или научном дисциплином, подразумева јасно, прецизно одређење предмета и циља теоријског и емпиријског истраживања, као и примену адекватних методолошких поступака, ради долажења до сазнања предмета који се проучава. Различита питања из области социологије, криминологије, пенологије, виктимологије, као и одговори на њих, обухваћени су неком од водећих идеја интелектуалне традиције на западу, превасходно о природи научног сазнања и о путевима којима се до њих долази/ло. Иначе, у науци постоји једна константна потреба за јасним приказом историјата развоја људске мисли, а с тим повезано непрекидно „бујање” људског истраживања, што чини крајње отежаним да се нечије сазнање „стави засигурно на прву степену, као водеће, у интелектуалној историји”.²

Ипак, у друштвеним наукама, попут социологије, криминологије, које се баве повезаним, често условљеним, „испреплетаним” појавама, без обзира на сличност предмета и примену идентичних метода у њиховом проучавању, постоје и други критеријуми „који оправдавају формирање посебних и самосталних знанствених дисциплина”.³ Сигурно да таква врста разграничења, као и оправданости атрибута самосталности, који наука носи, могу да буду уочени уколико се направи јасно разликовање између епистемолошког и методолошког становишта, везаног за једну науку.⁴

Још 1964. године, преведећи с француског језика „малу” *Криминологију* Жана Пинатела, др Драгољуб Димитријевић је правилно приметио да се „на ширем плану криминалитет и борба против њега, не може сагледати и решити посредством природних наука и медицинског третмана као ни дометом само дескриптивне социологије”.⁵

Пинател наводи да се као оснивачи криминологије имају одредити: Ломброзо (Cesare Lombroso, 1836-1909), војни лекар, чије се дело *Човек злочинац* (1876) посматра као основа криминалне антропологије и криминологије уопште; Енрико Ферри (Enrico Ferri, 1856-1929), који је написао *Криминалну социологију*, која је 1881. године изашла из штампе под називом *Нови видици кривичног права*; и, Рафаеле Гарофало (Raffaele Garofalo, 1851-1934), који је 1885. издао свој уџбеник *Криминологија*. У том смислу, Пинател и пише да о њеном развоју сведочи Међународни конгрес криминалне антропологије, одржан 1885. године у Риму, затим у Паризу (1889), Бриселу (1892), Женеви (1896), Амстердаму (1901), Турину (1906) и Келну (1913).⁶

Овом размишљању кореспондира објашњење које је 1960. године изнео Пинател, бар што се тиче америчке криминологије. Наиме, Пинател је још тада указао на асимилацију криминологије и пенологије у САД, што је преузето из

² Видети: D. Oldroyd, *The Arch of Knowledge*, New York-London 1986, 1, <http://books.google.com/books?>, приступљено: 17.10.2011.

³ Исто.

⁴ Видети детаљније: М. Ђурић, *Problemi sociološkog metoda*. Београд 1962, 32.

⁵ Епистемолошко становиште носи у себи утврђивање конститутивних принципа научне делатности, односно шта наука тежи да постигне, док се методолошко становиште односи на то како и на који начин „научник стварно прилагођава своје понашање идеалним захтевима делатности у којој учествује“. D. Dimitrijević, „Predgovor“ u: Ž. Pinatel, *Kriminologija*, Sarajevo 1964, 4.

⁶ Ž. Pinatel, n. d., 7.

француске школе 19. века. Криминологија обухвата два велика поглавља: криминалну етиологију и пенологију. Сваки програм превенције криминалитета подразумева познавање форми, облика и услова злочина, а како би се одредили методи третмана преступника, морају се претходно сазнати доминантна обележја њихове личности, дакле њена структура и развој.⁷

При томе, у криминологији не опстаје само пуки збир утврђених чињеница које имају квантитативно значење, већ су оне постављене у одређени систем и подлежу научној анализи, уз примену: аналитичког и синтетичког, индуктивног и дедуктивног метода, као и материјалистичког, историјско-дијалектичког метода. Такав вид изучавања ових чињеница, на нивоу конкретности настанка појава, управо и чини бит научне спознаје. Ипак, емпиријско праћење и бележење појава није циљ сам по себи. Такав се поступак не окончава само на нивоу описивања чињеница, без претходно изграђеног теоријског концепта, чијим се основним полазиштима и врши интерпретација и верификација теоријских поставки, уз настојање да се открију законитости које владају истраживаном појавом.⁸

Судска психологија Енрика Алтавиле

Дилема, формулисана питањем, шта је значајније у погледу добијања научних резултата, примена квалитативног или квантитативног истраживања криминалног феномена, скоро да превазилази потребу разјашњења и изношења ваљане аргументације, управо из разлога што то зависи не од такве дилеме, већ од тога шта је постављено као предмет криминолошког истраживања, и на ком се нивоу (макро или микро) посматра криминални феномен.

Пут долажења до сазнања важан је, како за криминологију, као самосталну науку, тако и за праксу кривичног правосуђа. Вредност, подесност и неопходност употребе квалитативног метода су подложни дискусији. Због својих јединствених доприноса – дубине разумевања појаве, као примарног циља – који се могу обезбедити применом квалитативних метода, међу криминолозима се расправља о томе колико се те методе често могу да користе, а уколико се према тим правилима спроводи истраживање, како и на који начин то може допринети креирању криминолошког сазнања и праксе кривичног правосуђа.

Савремени развој криминологије, посебно њеног дела криминалне психологије, нужно указује на неопходност враћања на прошлост, дакле зачетке криминологије, у њеном изворном смислу, који проучавају ендogene факторе у генези криминалног понашања појединца, и посебно допринос италијанских криминолога овом питању. За успешност примене кривичног законодавства, у крајњем циљу сузбијања криминалног понашања, потребна су специјализована научна познавања не само права, већ и антропологије, психологије, судске медицине, психијатрије, социологије. Процес реформе кривичног правосуђа, који не треба да обухвати само номотехничка правила, већ да развије посебну сензибилисаност у сазнању процеса и догађаја који теку унутар кривичног поступка, немогуће је делотворно спровести без познавања основних постулата криминолошке науке, посебно у примени позитивистичких метода.

---

⁷ Ž. Pinatel, n. d., 16.

⁸ Љ. Арнаудовски, Криминологија, Штип 2007, 104-105.

Позитивистички приступ изучавању злочинца, као протагонисте кривичног правосуђа, утицао је на развој посебних научних дисциплина које се баве психолошким посматрањем његове личности. Отуда се може говорити о подели на: криминалну психологију или психолошке теорије о криминалитету, судску психологију или психологију злочина и суђења, затворску психологију и законску психологију. Судска психологија бави се проучавањем злочинца у оном његовом аспектима који обухвата питања његовог понашања у кривичнопроцесној улози која му је наметнута, дакле као окривљеног, при чему се посебна пажња обраћа и на држање других лица која учествују у кривичном поступку: оштећеног/жртве, сведока, тужиоца, браниоца, судије.

Једна од најпотпунијих студија која се односи на ову област јесте књига Енрика Алтавиле *Судска психологија*, која се бавила/бави питањима како теоријског, тако и практичног сазнања ове гране психологије.⁹

Књига *Судска психологија* подељена је у два тома. Сваки том има по два дела.

Први том носи назив: „Психолошки процес и судска истина”. Укупан број страница превода два дела првог тома јесте 585 листова, једнострано куцаних на писаћој машини.

Први том почиње насловом *Увод у четврто издање*. Интересантно је да сам Алтавила овде пише о новим издањима своје књиге, где, поред наведених, помиње чак и превод на шпански језик, у издању Де Палма, Буенос Ајрес.

Прво, али и ово поновљено издање носи у себи и један куриозитет. Наиме, на молбу Алтавиле, предговор су написали Енрико Фери, у Риму, априла 1925. године, „славни социолог правник, обновитељ казненог права, и Геннаро Марциано, у Напуљу 1928. године, највећи адвокат правник, којег је Италија имала задњих педесет година”.¹⁰ При чему Алтавила наставља: „Ово је дело настало из њихових поука, те плодова научних истраживања и практичних примена, тако да су моја психолошка припрема научног радника и моје искуство адвоката учинили лабораторијска истраживања употребљивим у аулама правде”.¹¹

---

⁹ Оригинални назив ове књиге јесте *Psicologia giudiziaria (Psicologia giudiziaria)*, UTET, Torino 1925 (II ed. accresciuta 1927, con prefazione di E. Ferri e app. a parte, rist. III ed. 1949, rifatta in 2 voll. nel 1955). Књига је последњи пут објављена у Италији 1955. као 4. издање, када је и код нас преведена. *Судска психологија* је први пут објављена 1925. године у Торину и у Италији је код истог издаваца доживела 4 издања. По 4. издању урађен је превод на француски 1959. На немачком језику у Келну и Грацу објављена је између 1955. и 1961. године и то сва четири дела, тј. 1 и 2. св. I књ. и 1. и 2. св. II књиге. Објављен је и превод у Бразилу на португалском језику између 1957. и 1960. године, а поновљено је издање 2003. Превод на шведски је објављен 1954. у издању Натур оф Култур, Стокхолм. Очигледно је велико интересовање владало педесетих година када су и урађени сви преводи. Ми смо захваљујући нашим политичким затвореницима били напредни и добили превод када и сви у Европи. Овај примерак књиге, као дактилографисани превод на српски језик, у Србији поседује само библиотечки фонд Библиотеке Правног факултета у Нишу. Податке је за потребе овог рада прикупила и систематизовала управница Библиотеке Правног факултета у Нишу Весна Стојановић дана 13. марта 2017. године.

¹⁰ Altavilla, E. *Sudska psihologija: psihološki proces i sudska istina*. Tom 1. Sv. 1. Torino 1955. (daktilografisani prevod na srpski jezik), 4.

¹¹ Алтавила о себи даље пише: „У њему трепери цели један дуги живот онога који је хтео да буде у исто време, криминолог, правник и адвокат за казнене ствари, што му омогућило да међусобно повеже право, психологију и криминологију, теорију и праксу. Јединствени успех који се насмешио овом делу приписујем строгости научног расправљања појачаног документованим

У свом предговору, Фери истиче да је позитивистичко проучавање злочинца довело до формирања четири научне гране: криминалне психологије, судске психологије, затворске психологије и законске психологије.¹² Према мишљењу које износи Фери, криминална психологија проучава злочинца ако је „аутор злочина“; судска психологија проучава његово понашање ако је окривљен за неки злочин; затворска психологија у периоду издржавања казне затвора, а законска психологија, коначно, „координира психолошке и психопатолошке појмове који су потребни за примену важећих казних прописа о условима малолетника (моћ расуђивања), слабоумног, глухонемого, пијанца, као и о неким отежавајућим (предумишљај, сурова злоћа, итд) или оправдавајућим околностима (наглост срдбе или јачине боли, очитост незаконитог сполног одношаја, итд)“.¹³

Фери додаје да се у судској психологији, осим изучавања злочинца, као окривљеног, додаје и проучавање понашања неких других лица која имају своје сопствене процесне улоге: оштећене стране, онога ко је пријавио злочин, сведока, тужиоца, браниоца, судије.

Ништа мање није био инспирисан ни Енрико Маркиано, који свој текст предговора отпочиње речима: „Душа је кључ свемира“. И наставља: „Проучавање душе, дакле, у њеним многообличним манифестацијама, у њеним недостацима и у њеном преобилу, у њеним полетима и у њеним клонућима (депресијама), у њеним тежњама и у њеној променљивости, употпуњено проучавањемо многоструким и безбројним факторима, који одређују њене вибрације, сачињава најважнији и најплоднидопринос судског живота, кључ правосуђа, којег је врховни циљ утврђивање истине, кроз неизбежне неизвесности о догађајима и заинтересоване заседе људи, кажњавање криваца, одређујући испаштање тако да буде сразмерно злочину и погибелности злочинца, кроз буру људских страсти“.¹⁴

Први део првог тома (*Психолошки процес и судска истина*) подељен је на 7 поглавља. То су: Психолошки процес у својој нормалности; Доб и спол; Емоције и страсти; Индивидуалне разлике; Понашање; Поремећаји психичких процеса; Душевно слаби и душевни инвалиди.

Други део првог тома почиње поглављем 8, под називом *Душевне болести*, и наставља се кроз још 4 поглавља: *Симулирање душевне болести; Психолошко тумачење документа; Препознавање и утврђивање истовестности; Методе за упознавање истине.*

Други том носи назив *Учесници у казном поступку*. Укупан број страница превода два дела првог тома јесте 788 листова, једнострано куцаних на писаћој машини.

Први део другог тома подељен је на 3 поглавља: *Окривљени, Оштећени и тужитељи, Сведок*. Други део другог тома подељен је на 6 поглавља: *Суочење, Вештак и тумач, Адвокат, Јавни тужилац, Судија, Психолошки*

богатом казуистиком. Надам се да ће му се насмешити иста срећа која се насмешила претходним издањима и да ће оно моћи наставити у другим земљама рад на продирању италијанске науке, за коју њени велики учитељи не представљају, како би изгледало из ограничених познавања странаца, Херкулове ступове италијанске знаности, јер њихови ученици напредују својим путем, често претичући научнике који не познају наш рад“. Исто.

¹² Altavilla, E. n. d., „Predgovor“ Enrico Ferri, 6.

¹³ Исто.

¹⁴ Altavilla, E. n. d., „Predgovor“ Enrico Marciano, 9.

профили и Казнено процесуално право.

Занимљиво је упоредити савременију грађу из области судске психологије, написану од стране домаћих криминолога, с неким од елемената исписаних у Алтавилином поимању ове науке. Наиме, Аћимовић у својој књизи *Психологија злочина и суђења*¹⁵ приликом објашњења предмета ове науке, наводи неколико схватања. У широко поимање овог учења, Аћимовић убраја и схватање о предмету судске психологије онако како га Алтавила описује у својој двотомној студији. Наиме, Аћимовић пише да би предмет ове науке била сва она „психичка збивања која треба познавати ради успешног вршења правосудних делатности”.¹⁶ При томе се позива на мишљење које је изнео Фери у предговору Алтавилине књиге. Уједно, Аћимовић као слично мишљење о предмету судске психологије наводи и оно које заступа Јевтић у својој књизи *Судска психопатологија*¹⁷. При томе, Јевтић је психологију означио као „науку о нормалној души (психи) и о нормалним душевним (психичким) појавама”, а психопатологију као „науку о ненормалној психи и о ненормалним психичким појавама”. При томе, Јевтић наглашава да је „форензичка психопатологија примењена наука, која истражује, обрађује и тумачи ненормалне душевне појаве и делатност душевно ненормалних, уколико су од значаја за однос душевно ненормалног према нормама позитивног права”.¹⁸

У том смислу Аћимовић констатује да Алтавирино свеобухватно схватање у ствари представља скуп више научних дисциплина, али да би „њихова заједничка обрада (евентуално и под називом судска психологија) могла да буде од знатне практичне користи”.¹⁹

Иначе, на иницијативу управника Библиотеке Правног факултета у Нишу и проф. др Миомире Костић, прикупљена је потребна документација, на основу које је издавач Wolters Kluwer одобрио Правном факултету у Нишу дана 14. марта 2019. године приређивање и издавање књиге *Судска психологија* Енрика Алтавиле.

Закључне цртице

Сам назив овог рада, као и његови делови, па и закључне цртице, јасно указују на намеру ауторке да ово буде тек почетак, увод у расправу о основним битним питањима криминологије и њених сродних дисциплина, попут психологије, виктимологије, судске психологије, у циљу обновљеног тумачења већ постојећих сазнања или пак покушаја установљења новог „светла” у тим доменима, али у потпуно промењеним савременим друштвеним и економским околностима.

У Србији се, у првој половини 2016. године, појавила у малом обиму тема друштвеног положаја друштвених наука, као и значаја изучавања друштвено-хуманистичких дисциплина на домаћим универзитетима. Наравно, ова расправа била је изазвана прозаичним, а објективним примером начина финансирања

¹⁵ М. Аћимовић, *Психологија злочина и судjenja: судска психологија*, Београд 1988.

¹⁶ Исто, 10.

¹⁷ D. Jevtić, *Sudska psihopatologija*, Београд 1960.

¹⁸ D. Jevtić, n. d., 2.

¹⁹ М. Аћимовић, n. d., 10.

научних истраживања у области друштвено-хуманистичких дисциплина.

Поређењем нивоа апликативних својстава између природних и друштвено-хуманистичких наука, сигурно је да ће природне однети превагу. Откуда инспирација за овај рад, овако насловљен, наведеним размишљањима? Криминологија обилује бројним сазнањима о феноменолошким и етиолошким својствима криминалитета. Њена достигнућа у области превенирања злочина немерљива су. Подсећање на њене основне научне постулате, као и достигнућа у области криминализације и декриминализације појединих понашања, морају бити коришћена на начин који ће грађанима предочити сазнања о злочину као људском чину, који је немогуће потпуно искоренити, с једне стране, а чије препознавање и улагање државних и појединачних напора у његову превенцију, с друге стране, мора бити приоритет сваке државе.

Истраживање фондуса библиотека правних факултета код нас не представља узалудни посао у ери дигиталног хуманизма. Историјско наслеђе пионира криминолошких поставки увек је неопходно, како би то поређење било мера достигнутих савремених сазнања.

Литература

- Aćimović, Mihajlo. Psihologija zločina i sudjenja: sudska psihologija. Beograd 1988.
- Altavilla, Enrico. Sudska psihologija: psihološki proces i sudska istina. Tom 1. Sv. 1. Torino 1955. (daktilografisani prevod na srpski jezik).
- Altavilla, Enrico. Sudska psihologija: Psihološki proces i sudska istina. „Predgovor” Enrico Ferri. Torino 1955.
- Арнаудовски, Љупчо. Криминологија, Штип 2007.
- Oldroyd, David. The Arch of Knowledge. New York-London 1986.
<http://books.google.com/books?>,
- Dimitrijević, D. „Predgovor”U: Pinatel, Žan. Kriminologija. Sarajevo 1964.
- Đurić, Mihailo. Problemi sociološkog metoda. Beograd 1962.
- Jevtić, Dušan. Sudska psihopatologija. Beograd 1960.